

ΜΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Λουκᾶ Λάρα δὲν εἶνε πλέον ἐντελὴς ἀγνώστος εἰς ἡμᾶς τοὺς Γερμανούς. Ὁ αὐτὸς μεταφραστὴς ὁ ἐρμηνεύσας ἡμῖν νῦν τὴν μεκράν ταύτην μυθιστορίαν μετεγλώττισεν ἤδη πρὸ ἐνὸς ἔτους ἄλλην τινὰ συγγραφὴν τοῦ Δημήτριου Βικέλα, ἐπιγραφομένην «Μελέτη περὶ Βυζαντινῶν» ἣτις προῆλθε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ τριῶν ἀνγλωσμάτων, ἅτινα ἐκφωνηθέντα ἐν Μασσαλίᾳ τῷ 1874, ἐξεδόθησαν ἐλληνιστὶ ἐν Λονδίῳ. Ἐκ τῶν διδακτικῶν εἰδήσεων, ἃς προσέθηκεν ἤδη ὁ μεταφραστὴς, Γουλιέλμος Βάγνερ, εἰς τὴν μυθιστορίαν τοῦ Ἑλλήνος φίλου του, μανθάνομεν ὅτι οὗτος ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα δ' ἔζησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὡς ἔμπορος, ἐν Λονδίῳ, κατόπι διεδίωσε πάλιν βροχὺν χρόνον ἐν Ἀθήναις, καὶ τῶρα διαμένει ἐν Παρίσι. Ὑπ' αὐτοῦ ἐξεδόθη ἤδη τῷ 1862 συλλογὴ τῶν ποιημάτων, εἰς ἣν ἐπηκολούθησαν διάφοροι ἄλλαι δημοσιεύσεις, κυρίως δὲ μεταφράσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν, ὡς ἐπὶ παρθεσίγματι ῥαψωδίας τινὸς τῆς Ὀδυσσεύς καὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κήπου ἐκ τοῦ Φούστου τοῦ Γκαϊτε, τέλος δὲ τινῶν τραγωδιῶν τοῦ Σικκσπέρου. Ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητοῦ ἀπασχολεῖ αὐτὸν, ὡς μανθάνομεν, καὶ σήμερον. Ἐντεῦθεν κατανοεῖται ὅτι ὁ Ἕλλην ἔμπορος ἐξελέξατο ἐπιτυχῶς τὴν ἐν πνεύματι κοινωνίαν του.

Τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο δοκίμιον περὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἥτοι περὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἀνήκει εἰς τὰς μελέτας ἐκεῖνας, περὶ ἃς διατρέβουσι νῦν μετὰ μεγάλῃς ἐπιμελείας οἱ Ἕλληνες, καὶ αἵτινες κατὰ βάθος ἔχουσιν ὡς κέντρον τὸ παλαιὸν ζήτημα. Ὡς εἰκός, τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ λυθῇ μόνον ἱστορικῶς, διὰ τοῦτο δὲ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνότητος τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων συμπίπτει μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Καὶ προηγήθησαν μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύταις ταῖς μελέταις οἱ ἄλλοι πεπολιτισμένοι λαοί, οἱ Γερμανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοί, ἀλλὰ νῦν ἀσχολοῦνται καὶ οὗτοι μετὰ ζήλου, ἵνα, βρύναντες ἐπὶ τὰ ἔχνη ἐκεῖνων, προχωρήσωσι μᾶλλον, μᾶλλον ὡς δὴ ἐκφράζεται καὶ ὁ κ. Βικέλας ὅτι πρὸ πάντων ἐπιβάλλεται ὡς χρέος εἰς τοὺς Ἕλληνας λογίους, τὸ νὰ ἀνεύρωσι καὶ ἐκμεταλλευθῶσι τὸν ἀνεξάντλητον θησαυρὸν τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας τῶν μέσων αἰώνων. Αὐτὰς οὗτος ἀκολουθεῖ ἰδίως τὸν καθήγητὴν τῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ Πανεπιστημίῳ Κωνσταντῖνον Παπαρηγόπουλον, ὅστις ἐν πεντατόμῳ συγγραφῇ πρῶτος παρέστησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον, ἀπὸ τοῦ Δευκαλίωνος μέχρι τοῦ βασιλέως Ὀθωνος ὡς σύνολον ἐνιαῖον καὶ κατὰ ταῦτα συμπεριέλαβε τοὺς βυζαντινακοὺς χρόνους ὡς ἀχώριστον μέρος, ὡς τὸν φυσικὸν μεσαῖον κρίκον ταύτης τῆς

ιστορίας. Καὶ τοῦ Βικέλας δὲ ἡ πρόθεσις εἶνε νὰ κατὰδείξῃ ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δὲν ἐξέλιπεν, ἀπ' ἐναντίας δὲ διατηρήθη ἐνεργὸς ἐν τοῖς τύποις τοῦ λεγομένου Βυζαντινισμοῦ ὡς σῶματα καὶ φρουρὰς τοῦ πολιτισμοῦ ὃν ἔπειτα παρέλαβεν ἡ Δύσις ἐκ χειρὸς Ἑλληνικῆς. Τὸ Βυζαντικὸν κράτος ὑπ' οὐδεμίαν ἔποψιν, οὐδ' ὑπ' αὐτὴν τὴν πολεμικὴν, εἶνε ἕξις τῆς περιφρονήσεως ἧς ἔτυχε παρὰ τε τῶν ιστοριογράφων καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐστὼ λοιπὸν πρόβλημα ἡ παντοειδὴς ἀνόρθωσις τῆς προσβεβλημένης ὑπολήψεως τῶν Βυζαντινῶν καὶ αὐταὶ αὐτῶν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι εἶνε ἄξιαι εὐμενοῦς ἐπικρίσεως. Ὡς δὲ ὀρθῶς λέγει πού, ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους κατοίκων τοῦ κράτους τούτου εἶνε ἀπόδειξις ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀληθὴ ὅσιν ἐν μέσῳ τῆς πάντοθεν περιβάλλουσας αὐτὸ βαρβαρότητος τῶν μέσων αἰώνων.

Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἔρευναν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀντίληψεως, ἥτις ἰδίως ἔχει σημασίαν καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν σταυροφοριῶν. Ἀλλὰ γενικῶς νῦν εἶνε παραδεδογμένον ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦσα ἀντίληψις περὶ τῆς πνευματικῆς οὐδαμνότητος καὶ τῆς ὑπερχιλιετοῦς παρρημῆς τοῦ βυζαντιτικοῦ κράτους δὲν δύναται νὰ τηρηθῇ τὸ ἐξῆς. Ἐπιτραπήτω μοι νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα χωρίον τι διαφωτίζον χαρακτηριστικώτατα τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀντίληψιν. Κατὰ τὴν γ' αἰῶνα, ὅτε ἐξ ἑνὸς μὲν οἱ Τούρκοι ἐστενοχώρουν ἤδη δεινῶς τὸ κράτος, ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ Λατῖνοι εἶχον ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἐπιφανῆ ὡς φίλοι ἰδιοτελέστατοι, ἐνίοτε δὲ ὡς ὠμοὶ δυνάσται ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους, Βυζαντινὸς τις ὑψηλὴν κατέχων θέσιν ἐξεφράσθη ὅτι προὔτιμα τὴν θέαν Τουρκικῆς κιδάρσεως μᾶλλον ἢ μίτρας Λατινικῆς, ἦτοι δι' ἄλλων λέξεων, προὔτιμα τῶν Φράγκων τοὺς Τούρκους! Περὶ τῆς φράσεως ἐκείνης παρατηρεῖ ὁ Βικέλας. «Ἀπάτη βεβαίως, ἀπάτη σκληρά. Καὶ ὁμῶς τίς οἶδεν; Ἄν ἡ πρώτη φραγκικὴ κατὰκτησις δὲν ἦτο ἐφήμερος, ἀνιδρύετο δὲ διαρκές τι οἰκοδόμημα ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἐκλατινισθέντος Βυζαντινοῦ θρόνου, ἢ ἐὰν ἐδιώκοντο οἱ Τούρκοι ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου διὰ Φραγκικῆς ἐπικουρίας, ἥτις μετετρέπετο κατόπιν εἰς νέαν καὶ ριζικὴν κατὰκτησιν, ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων τροπὴ ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν ἐξολοθρευτικωτέρα τῆς τουρκικῆς μαχαίρας. Καὶ μὲν οἱ ὠραῖοι τόποι, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἡρῆμωσεν ὁ Ὀθωμανός, ἤθελον ἀπαλλαγῇ τῆς μακρᾶς αὐτῶν συμφορᾶς, ἐὰν τοὺς κατεῖχον οἱ Φράγκοι ἔκτοτε· ἀλλ' ὡς Ἕλληνες ὀφείλομεν ἴσως χάριτας εἰς τὸν κατακτητὴν Μωάμεθ, ἀναλογιζόμενοι ὅτι δουλουμένης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐκινδυνεύομεν ν' ἀπολέσωμεν τὰς παραδόσεις καὶ τὴν μνήμην τῆς προγονικῆς εὐκλείας, καὶ ἀντὶ Ἑλλήνων νὰ εἴμεθα σήμερον κατὰ τι νόθον δυτικοανατολικῶν φυλῶν, λαλοῦν παρεφθαρμένην τινὰ διάλεκτον καὶ στερημένον τῶν συστατικῶν ἐκείνων, ἅτινα καθ' ὅλας τὰς ἐθνικὰς δυστυχίας ἀπετέλεσαν τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμὴν ἡμῶν.»

Ὁ συγγραφεὺς τῆς μονογραφίας ταύτης διακνέεται ὑπὸ ἰσχυροῦ αἰσθη-
ματος· τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ψυχὴ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ μελετῶν. Δυναμέθαι
δὲ καὶ ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἰκάζωμεν ὅτι τὸ αὐτὸ αἶσθημα δὲν λείπει καὶ
ἐν τοῖς ποιητικοῖς αὐτοῦ ἔργοις. Ἀλλως δὲ ἐν γένει, τοῦθ' ὅπερ εἶνε εὐνόητον
περὶ ἔθνους νεκροῦ καὶ ἔτι μὴ φθάσαντος ἀκόμη εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ, ἡ δὴ
ἐλαφρὰ φιλολογίᾳ τῶν Ἑλλήνων εἶνε μεστὴ πολιτικῶν ἰδεῶν καὶ παθῶν, μάλ-
λον δὲ ἦτο μόνον μέσον τι ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς πολιτικούς σκοποὺς, ὡς συνέβαινε
παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρόντος αἰῶνος. Μόνον βραδέως
καὶ κατ' ὀλίγον δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ γενεὰ ἐπιχαίρουσα τῷ καλῷ χάριν
αὐτοῦ τοῦ καλοῦ. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόδειξις ὀριμαζούσης
νοημοσύνης καὶ συγχρόνως αὐξούσης πίστεως πρὸς ἑαυτὸν, ὅταν ἀρχίσῃ νὰ
ἐκλείπῃ ἡ πολιτικὴ χροιά ἐν τῇ ἐπιδεικτικῇ αὐτῆς τάσει. Ἰσα ἴσα δὲ τοῦτο
εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ μυθιστορία Λουκῆς Λάρας εἶνε ἀξία τῆς προσοχῆς πόν-
των ἐκείνων οἵτινες μεριμνῶσι καὶ ἐνδιαφέρονται περὶ τῆς προόδου τοῦ ἑλ-
ληνικοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ ἡ μυθιστορία αὕτη εἶνε μὲν καὶ αὐτὴ πατριωτικὴ,
ἀλλὰ ὑπὸ ἄλλην τινὰ ἔννοιαν ὑψηλοτέραν ἢ ὅ τι συνέβαινε ἐν τοῖς παλαιο-
τέροις προῖοις τῆς νεολληνικῆς φιλολογίης. Καὶ μὴ δὲν δύναται νὰ θεωρη-
θῇ ὡς εὐχάριστον τεκμήριον προόδου, καὶ μάλιστα προόδου, ταχείας τοῦ γε-
γονός, ὅτι δύναται καθόλου νὰ γείνη ἡδὴ λόγος περὶ παλαιοτέρων καὶ ἐγκα-
ταλειφθεισῶν τάσεων τῆς νεαρᾶς ταύτης φιλολογίης;

Ἡ ὑπόθεσις τῆς μυθιστορίας, προφανῶς ἀπορρέουσα ἐξ ἀληθινῶν γεγονότων,
εἶνε ἀπλουστάτη. Ἐμπορος Ἕλλην, ζῶν ἐν εὐπορίᾳ ἐν Λονδίνῳ, καταγράφει
περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου του, ἡρεμὸς καὶ φαιδρὸς ἀναπολῶν τὸν παρελθόντα
τοῦ βίου, τὰς ἰδίαις ἑαυτοῦ ἀναμνήσεσι περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ 1821
καὶ τῶν ἐπομένων ἐτῶν. Γεννηθεὶς ἐν Χίῳ, εὗρίσκετο κατὰ τὴν ἀνοιξίν τοῦ
1821, εἰκοσαέτης, ἐν Σμύρνῃ ἐργαζόμενος ἐν τινὶ ὑποκαταστήματι τοῦ πα-
τρός του. Ὁ οἶκος ἐμπνεόμενος ὑπὸ ἀρχῶν τιμιωτάτων εὐδοκίμεῖ. Κατὰ τὸν
προσεχῆ χειμῶνα ὁ νεκρὸς Λουκῆς μέλλει νὰ πέλθῃ εἰς Λονδίνον, ἵνα εὕρῃ
τὴν τύχην του· ζῇ δὲ μόνον ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ προορισμοῦ του, ἀπέχων
ἀπὸ τῆς συντροφίης τῶν φίλων καὶ μόνον δειλῶς ὑποκινούμενος ὑπὸ ἀορίστων
ἰδεῶν ἐλευθερίας ὅποῃ τινες διεκύμαινον τότε τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Αἶ-
φνης φθάνουσιν εἰδήσεις ἀνησυχαστικαὶ εἰς τὴν ἐμπορικὴν ταύτην πόλιν, ἀ-
θέβαιοι καὶ κατὰ μικρὸν, ἀλλ' αἵτινες μετὰ βραχὺν χρόνον ἐπιφέρουσιν ἀπει-
λητικὰς τῶν Τούρκων ἀντιδράσεις. Ἐπὶ λθόν ἑνοπλοὶ διαδηλώσεις τῶν Τούρ-
κων καὶ ταραχαί, καθ' ἃς ὅμως ὁ ἡμέτερος Λουκῆς ἀπέκτησε τὴν πεποίθη-
σιν ὅτι δὲν ἐγγενήθη ἥρως καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο τι ἢ ταπεινὸς
ἔμπορος. Ἡ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς φύσεως χορηγηθεῖσα ἀρετὴ εἶνε ἡ ὑπομονὴ
καὶ οὐχὶ ἡ ἀνδρεία.

Ἡ μεγίστη δ' αἰσθησις ἐμποιεῖται ὅτε ἔρχεται ἡ εἰδήσις περὶ τῆς ἐκπαι-
δεύσεως τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ἐπειδὴ ἡ συμμετοχὴ τῶν ναυτι-

κῶν, τῶν εἰς πάσας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀνατολῆς, ἀπανταχοῦ ἐνθα ὑπάρχουσιν Ἕλληνες, γνωστῶν καὶ πολυμηχάνων νησιωτῶν, μαρτυρεῖ τὸν καθόλου ἐλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐξεγέρσεως. Μετὰ τὴν εἰδήσιν περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγῶν οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς πόλεως θέλουσι νὰ φύγωσιν, ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐμποδίζουσιν αὐτοὺς, ὁ δὲ Λουκῆς μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατορθύνουσιν ὅπως δῆπote νὰ ποδράσωσι διὰ πλοίου φέροντος ῥωσικὴν σημαίαν εἰς τὴν πατρίδα των Χίον, ἐνθα ἔξωσιν ἡ μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαί. Πρακτικῶς, ὅτι ἡ διήγησις εἶνε ἰδιαζόντως ἀντικειμενικὴ, τοῦ πρεσβύτου περιρριζομένου καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτοῦ, τῶν ὅσα εἶδε καὶ ὤσων μετέσχε. Εὐχαρίστως δ' ἐμμένει εἰς τὴν μικροτέραν ἐκτύλιξιν σκηναῶν ῥωπογραφικῶν, αἵτινες ἄριστα πασῶν διετηρήθησαν ἐν τῇ μνήμῃ του. Διὰ τούτων δὲ ἡ καθόλου αἰσθησις οὐδαμῶς παραβλάπτεται· τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μένουσιν ἐν τῷ βάθει, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐπιδράσει αὐτῶν ἐπὶ τὸν καθημερινὸν βίον, ὁσημέρκι ἐπαυξάνοντα καὶ ἀδυνάμενα. Τὰ δὲ ἄτομα καταλαμβάνονται ὑπ' αὐτῶν ἀκουσίως, καὶ εἰς τὸν στρόβιλον αὐτῶν συγκαταμίγνυται μοιραίως ἡ τύχη καὶ τῶν ἀσχημάτων ὑπάρξεων.

Ἐν Χίῳ, ἐνθα εὐρίσκονταί ὀλίγοι Τούρκοι, φαίνεται τὸ κατ' ἀρχὰς ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει κίνδυνος. Τότε δὲ πρῶτον παρουσιάζεται ὅτε γίνονται ὁρατὰ τὰ ἐλληνικὰ ἱστία τὰ φέροντα τὴν ἐπανάστασιν διὰ τοῦ πελάγους. Τότε δὲ ἄρχονται αἱ συλλήψεις· ἡ πόλις ἐξερημοῦται, ἐπὶ μῆνας δὲ ὅλους κυμαίνονται οἱ κάτοικοι μεταξὺ σφύρας καὶ ἄχμονος. Τῆς δ' ἐπαναστάσεως, ἣν ἐπιφέρει ἡ ὀριστικὴ ἀφίξις τῶν ὁμοεθνῶν, οὐδαμῶς μετέχει ὁ Λουκῆς, αἰσθανόμενος ἐκ τὸν ὑπεράγαν μικρὸν καὶ ἀδύνατον· ἄλλως δὲ λείπει αὐτῷ καθ' ὅλοκληρίαν καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὁρμή. «Ὁ κόσμος μου ἦτο τὸ χάνιον, ὁ πατριωτισμός μου τὸ ἰσοζύγιον». Ἀπασα ἡ οἰκογένεια φεύγει εἰς τὴν ἐξοχικὴν τῆς οἰκίας, οἱ δὲ εἰδυλλιακῶς εἰρηνικαὶ ἡμέραι ταύτης τῆς διαμονῆς εἶνε κεχαραγμέναι, ἰδιαιτέρως ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λογοχαραδὸς γέροντος. Τὰ πάντα ἐνθυμεῖται ἀκόμη, τὰς ἀνθοῦσας πορτοκαλέας, τῶν πτηνῶν τὸ κελαῖδημα καὶ τὸ μέλος, τοῦ μαγκανοπηγῆδου τὸ μονότονον τρίξιμον, τὴν ἐργασίαν τοῦ γηραίου κηπουροῦ, τὸ οἰκογενειακὸν παρεκκλήσιον μετὰ τῶν ἐπιταφίων αὐτοῦ λίθων, τῶν ἁγίων εἰκότων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν. Ἦτο ἡ γαλήνη πρὸ τῆς πικρυμίας. Ἡμέραν τινα βλέπει ὁ Λουκῆς ἐκ τοῦ ἐξώστου τοῦ πύργου ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος κατήρχετο ἰσχυρὸς, οἱ δ' ἐπνεαστάται ἀνεχώρουν. Οἱ γείτοτες συνήλθον εἰς τὸ προκύλιον τοῦ παρεκκλησίου ἵνα συσχεφθῶσι· μετὰ δ' αὐτῶν καὶ τινεὶ συγγενῆς τῆς μητρὸς τοῦ Λουκῆ, ὁ Κελάνης, μετὰ τοῦ ἐνδεκαετοῦς θυγατρίου του ὅπερ ἐκαλεῖτο Δέσποινα. Ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις ἦτο νὰ φύγωσι καὶ νὰ σκορπισθῶσιν εἰς τὰ δυτικώτερα μέρη τῆς νήσου, ὅπου ἕκαστος ἠδύνατο νὰ εὕρῃ καταφύγιον. Ἀλλὰ πρὸ τούτου τὰ πολύτιμα σκεύη τοῦ οἴκου ἀργυρᾷ καὶ ἄλλα ἐνεβλήθησαν εἰς δύο σάκκους καὶ ἐκρύβησαν ἐντὸς λάκκου ὑπὸ γηραιάν τινα μηλέαν τοῦ κήπου. Ἐπειτα δὲ ᾤξαντο τῆς πορείας

ἐν ᾧ τὰ πυροβόλα τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ τοῦ φρουρίου εἶχον ἀρχίσει τὸ πῦρ κατὰ τῆς πόλεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετέβησαν πρὸς δύο γηραιούς θείους οἵτινες ἔζων ἐν τινὶ φάραγγι ἐν μονήρει ἡσυχίᾳ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν φοβερὰν σφυχὴν τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ πόλει, οὐδαμοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ὑπάρχει ἀσφάλεια, πάντες δὲ φεύγουσι προσωτέρω πρὸς τὰ δυτικὰ μέρη. Τὰ δὲ στίφη τῶν Τούρκων σφαγέων σκεδάννυνται καθ' ἅπασαν τὴν νήσον, μόλις δὲ που σώζεται ἡ φυγὰς οἰκογένεια ἐν τῷ κρησφυγίῳ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἰχνηλατήσεως. Τέλος δὲ κατορθώνουσι μετὰ τινων ἄλλων φυγάδων νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κωλύματα νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς νήσου.

Καὶ πρῶτον μὲν καταφεύγουσιν οἱ φυγάδες εἰς Μύκονον, ἔπειτα δὲ εἰς Τήνον. Ὁ Λουκῆς κατορθώνει νὰ λάβῃ συττατικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Θεόδωρον Νέγγρη, τὸν τότε ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας, παρ' ᾧ θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς ὑπάλληλος. Ἀπ᾽ αὐτὴν ἡ οἰκογένεια μεταβαίνει πρὸς ταῦτο εἰς Σπέτσας, καὶ φθάνουσιν εἰς Ἄργος, ἐνθα ἡ πολεμικὴ ζωὴ ἀπαρέσκει λίαν εἰς τὸν νεαρὸν ἔμπορον. Ἐκεῖ, λέγει ὁ Λουκῆς αὐρέθην ἐντὸς κόσμου ὅπως νέου δι' ἐμέ' αἱ χιλιάδες φουστὶκνελοφόρων μαχητῶν, τὸ ἀγέρωχον ὕψος καὶ ἡ τραχεῖα γλῶσσά των, τὰ περιφρονητικὰ βλέμματα δι' ὧν μὲ καταμέτρουν, αἱ ἀπότομοι φράξεις δι' ὧν ἀπεκρίνοντο εἰς τὰς δειλὰς ἐρωτήσεις μου, ἡ βοή καὶ ἡ κίνησις καὶ ἡ σύγχυσις τοῦ στρατοπέδου, τὰ πάντα ὁμοῦ μὲ καταθεορῶδουν. Δὲν ἦτο βεβαίως ὁ τόπος κατ' ἄλληλος διὰ γυναικόπαιδα. Ἀλλὰ κ' ἐγὼ αὐτὸς ἠσθάνομην ὅτι δὲν εὐρισκόμην ἐντὸς ἀρμοδίου ἀτμοσφαίρας. Δὲν ἤμην εἰς τὸ στοιχεῖόν μου ἐκεῖ.» Ἐν Ἄργει πείθεται ὅτι δὲν εἶνε προσωρισμένος δι' ἄλλην ἀποστολὴν πλὴν τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ ὅτι, ἵνα κάμῃ προόδους, εἰσφέρει νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς ἀνατροφῆς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθνήσκει ἐν Σπέτσας ὁ πατὴρ συνεπεία τῆς φυγῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς καμύτων. Ὁ δὲ Λουκῆς ἐπιχειρεῖ ἐν Τήνῳ εἰς τὸ ἐμπόριον διὰ κεφαλαίων τινῶν ἅτινα ἔλαβεν ἀνελπίστως ἐκ παλαιότερων τινῶν ὑποθέσεων. Θελκτικὴ εἶνε ἡ περιγραφή των μικρῶν ἀρχῶν τοῦ νέου ἐμπορίου καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς πωλήσεως ἰχθύων παστῶν. Ἀλλὰ ἡ πώλησις ἐπροχώρει, τὸ κεφάλαιον ἡῤῥανεν, ὁ Λουκῆς μνηστεύει τὰς ἀδελφάς του καὶ οἱ γαμβροὶ γίνονται σύντροφοί του. Ἀκράτητος καταλαμβάνει τότε αὐτὸν ὁ πόθος νὰ ἐκθάψῃ τὸν παλαιὸν ἐν τῷ ἐξοχικῷ πύργῳ τῆς Χίου κεκρυμμένον θησαυρόν. Ἐπιτυγχάνει δὲ καὶ τοῦτο μετὰ παντοειδεῖς κινδύνους καὶ περιπετείας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐτι ἀνεύρῃ τοῦτον τὸν θησαυρόν, εὗρεν ἄλλον τινά, τὴν νεαρὰν Δέσποιναν, ἥτις εὐρίσκεται ἐν τῷ χαρμίῳ τοῦ Ἀγᾶ, ὅπερ εὐρίσκετο ἐν τῷ μετεσκευασμένῳ πατρικῷ πύργῳ. Ὁ ἐκταφείς θησαυρὸς χρησιμεύει λοιπὸν ὡς λύτρον τῆς Δεσποίνης καὶ ὁ Λουκῆς φέρει εἰς Τήνον πρὸς τὴν μητέρα του τὴν ὑπ' αὐτοῦ λυτρωθεῖσαν, ἥτις χάριν προφυλάξεως εἶνε μετημριεσμένη εἰς χωρικὸν παῖδα. Αἱ ὑποθέσεις εὐδοκίμουσιν ἐξαίρετως, μετὰ δὲ τινὰ ἔτη κατορθώνει ὁ Λουκῆς νὰ με-

ταναστεύση εἰς Σύρον, ἥ δὲ Δέσποινα τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς γίνεται σύζυγος τοῦ Λουκῆ. «Ὁ βίος ἡμῶν διήλθεν εὐτυχῆς ἔκτοτε, ἀλλ' οὐδέποτε ἐν μέσῳ τῆς ἐπελθούσης εὐημερίας ἐλησμονήσαμεν τῆς νεότητος τὰς δοκιμασίας. Συχνάκις, ὅτε βλέπω στολισμένας τὰς θυγατέρας καὶ τὰς ἐγγόνους μου, τὴν δὲ σύζυγόν μου περικοσμοῦσαν μὲ τοὺς συρμούς τῆς Εὐρώπης τὰς λευκάς τῆς τρίχης, ἐνθυμίζω εἰς αὐτὴν τὸ βρακίον τὸ ὁποῖον ἐφόρει, ὅτε τὴν ὠδήγουν μετημοριεσμένην ἐπὶ τοῦ ὄνου τοῦ Παντελῆ, καὶ γελῶμεν καὶ οἱ δύο καὶ εὐχαριστοῦμεν ἐκ βάθους καρδίας τὸν Θεόν.»

Εὐχερῶς δύναται ὁ ἀνκγνώστης νὰ αἰσθανθῇ τὴν χάριν τῆς ἐπαφροδίτου ταύτης ποιήσεως, εἰκόνων εὐηλίων ἐπὶ βάθους σκοτεινοῦ, καὶ πολλῷ μᾶλλον ὅταν συγκρίνῃ αὐτὴν πρὸς τὰ προγενέστερα ἑλληνικὰ ἔργα τοῦ αὐτοῦ εἵδους. Ἡ μυθιστορία εἶνε καθόλου τι νεώτατον ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ. Ὅτε κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδαν τοῦ παρόντος αἰῶνος μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας ἐπῆλθε καὶ τῆς φιλολογίας νέα ἀναζωογόνησις, τὰ ποιητικὰ δοκίμια ἐμιοῦντο σιχαθρῶς ξένα πρότυπα, ἰδίως γαλλικὰ καὶ ἀγγλικά. Τὰ ποιητικὰ ἰδεώδη εἰσήγοντο ἐκ τῆς Δύσεως ὡς καὶ τὰ πολιτικά. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πανωδυνία (Weltschmerz) ἦτο τότε συνηθεστάτη δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἀνερίχθησαν καὶ εἰς τὰς ἀχιλαινώτους τῆς ἐλευθερίας ἀπαιτήσεις τὰς ἐπακολουθησάσας εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνέγερσιν ξενότροποι μελαγχολικαὶ καὶ ἀπαισιόδοξοι τάσεις, αἵτινες ἄλλως ἐτρέφοντο πάλιν ὑπὸ τῶν δυσχερῶν πολιτικῶν περιστάσεων. Τὸ κυριώτατον πρότυπον ἦτο ὁ Βύρων κατ' ἀμφοτέρα, κατὰ τε τὸ πάθος τοῦ πολιτικοῦ ριζοσπαστισμοῦ καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον τάσιν τῆς ἐμψυθίσεως εἰς τοὺς λαθουμένους τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας. Οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι εἶνε οἱ χαρακτηριστικώτατοι ἀντιπρόσωποι τῆς πρώτης ταύτης αἰώρου ἔτι φάσεως ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις προσφάτως ἔτι ἐλευθερωθεὶς δ' ἀγώνων ἡρωϊκῶν, μόλις που ἐξεγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου τῆς βαρβαρότητος, ἐμολύνθη πάραυτα ὑπὸ τοῖς κοπώσεως τοῦ ὑπερωρίμου δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Τῶν ποιήσεων τούτων ἥρως εἶνε πάντοτε πολιτικός τις Βέροθερος καίτοι ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ ποιήματος ὅτε μὲν ὡς κυριώτατον παρίσταται ὁ ἀπελπισμὸς περὶ τοῦ πολιτικοῦ ἰδεώδους, ὅτε δ' αἰ περιπέτειαι ἔρωτος δυσέλπιδος. Φλόξ ὑπόκωφος, ἀλλὰ καταναλίσκουσα, δεσμεύουσα πᾶσαν ἐνέργειαν ζωτικὴν, νοσηρὰ τις τρυφή περὶ τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μῖσος τῆς ξενικῆς ἀρχῆς ἄγριον, ἀλλ' ἔτι πικροτέρα ἀνήμερις εἰς τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας τῶν φατριῶν, τέλος δὲ κόρος καὶ ἀπελπισμὸς περὶ τοῦ παρόντος, τοιοῦτος εἶνε ὁ κύριος τύπος τῶν ποιήσεων τούτων, ὅς ἐπαρκῶς χαρακτηρίζουσι καὶ αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ. Ὁ Ὀδοιπόρος, Ὁ Ἐξόριστος, Ὁ Περιπλανώμενος.

Οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐξέδωκαν διάφορα ἐπικά καὶ δραματικά δοκίμια, εἰσῆγαγον καὶ τὴν μυθιστορίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὁ μὲν Παναγιώτης, ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν, διὰ τοῦ Λεγάδρου (1834),

ὁ δὲ νεώτερος Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ Ἐξορίστου τοῦ 1854 (1835). Ὁ Λέανδρος εἶνε γεγραμμένος ἐν ἐπιστολαῖς, ἀποδεικνυόμενος καὶ ἐντεῦθεν ὡς βραδεῖά τις μίμησις τοῦ Βερθέρου ἢ τοῦ Ἰακώβου Ὁρτις, θέμα δὲ αὐτοῦ εἶνε τὰ συμβάλλοντα ἐν Ἑλλάδι ἀμέσως μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνός. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἐξορίστος εἶνε μυθιστορία τῶν περιστάσεων, θέμα ἔχων ἐκ τῶν αἰματηρῶν φατριαστικῶν ταραχῶν ἐπὶ Καποδιστρίου. Ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς μυθιστορίαις ὁ ἥρωις δαμάζεται ὑπὸ ἀτυχοῦς πάθους, ὅπερ καταναλίσκει καὶ τὰς ὑστάτας ὑπολειπομένας δυνάμεις τοῦ ὑπὸ πολιτικῆς ὀργῆς ἤδη σκυθρωποῦ πλάσματος ἀτερπῆ, ἐν οἷς φαντασία ἄτακτος καὶ πυρέσσουσα σωρεύει εἰκόνας ἐπὶ εἰκόνων, ἐν οἷς ἐκχέεται πικρία ἐπὶ ἐλπίσι ψευθείσαις, ἀνία καὶ τέλος ἀρχὴ παγκοσμία. Βεβαίως εἶνε φαινόμενον παράδοξον, ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἔθνος ἀρχεται νέου βίου, οἱ ἐπιφανεῖς αὐτοῦ ποιηταὶ κηρύσσουν τὴν ἀποκαρτέρησιν καὶ τὸν ἀπελπισμὸν καὶ ὅτι κατακρημνίζουσι τὰ ἰδεώδη, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ πραγματωθῶσιν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ. Ἐντεῦθεν παρίσταται διὰ σκιερῶν χρωμάτων ἡ πνευματικὴ κατὰστασις τῆς γενεᾶς τῆς ἐχούσης τὸ ἔργον τῆς καθιδρύσεως τῆς πολιτείας. Τοιαύτη ἦτο ἡ ὕλη, ἐξ ἧς οἱ νέοι Περικλεῖς καὶ Λυκαῦργοι ἔμελλον νὰ μορφωθῶσιν· ἐξ ἑνὸς μὲν λαοῦ γεωργικὸς ζῶν ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ὀμήρου καὶ ἤδη ἐξόχως ἐξηγριωμένος ὑπὸ τῶν μακρῶν πολέμων, ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ ἄγοντες τὰ πλήθη ὀλίγοι, ἔχοντες εὐρωπαϊκὴν μόρφωσιν ἢ μᾶλλον παραμόρφωσιν, ἀχκλίνωτοι ἄμα καὶ κατακορεῖς, μεστοὶ ἀξιώσεων, ὅτε μὲν κουφίζόμενοι ὑπὸ ἐλπίδων ὑπερμέτρων, ὅτε δ' ἐν μέσῳ ὑψηλῶν μονολόγων ρίπτοντες δυσθύμως τὴν ἀσπίδα. Ἡ κατὰστασις αὕτη τῶν πνευμάτων συντείνει σπουδαίως εἰς κατανόησιν τῆς ἐποχῆς· δυσχερὲς εἶνε νὰ ἐμποιηθῇ εἰς τοιοῦτον γένος ἀνδρῶν ἡ ἐπιθυμία τῆς νηφαλίας ἐργασίας, ἡ συνήθεια τῆς πειθαρχίας, ἡ τάξις ἡ ἀπαιτούμενη πρὸς σῶφροναν ἐγκαθίδρυσιν ἐθνικῆς πολιτείας.

Ἡ πρώτη μυθιστορία ἡ μετ' ἐκείνης γραφεῖσα ἐν Ἑλλάδι δεικνύει ἤδη ὅψιν τινὰ οὐσιωδῶς ἀλλοίαν, δυνάμεθα εἰπεῖν ὀριμωτέραν. Ἐδημοσιεύθη δὲ τῷ 1851 καὶ εἶνε ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ, τοῦ ποιητοῦ, λογίου καὶ διπλωμάτου, ὅστις νῦν ἀντιπροσωπεύει τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐν τῇ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ἡ μυθιστορία αὕτη ἐπιγράφεται Ὁ αὐθέντης τοῦ Μωρέως, καὶ μετεφράσθη γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Ellissen. Καὶ ὁ Ραγκαβῆς ἔλαβε τὴν ὕλην τῆς διηγήσεώς του ἐκ τῆς πατρῴου ἱστορίας, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐκλέγῃ τὸ θέμα ἐν ταῖς φατριαστικαῖς ἀγῶσι τοῦ νεωτάτου παρελθόντος, ἠντλησεν αὐτὸ μᾶλλον ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Εἶνε δ' ἐπεισόδιον τοῦ γνωστοῦ χρονικοῦ τοῦ Μωρέως, ὅπερ ὁ ποιητὴς ἀνέμειξε τεχνικέντως μετὰ ρωμαντικῶν ἐπενθηκῶν καὶ μετέπλασεν εἰς εἰκόνα τῆς ἐποχῆς πλήρη ζωῆς. Καὶ πρέπει μὲν νὰ περιορίσωμεν τὴν ἔννοιαν εἰκόνης τῆς ἐποχῆς, ἐπειδὴ καὶ ἡ διήγησις τοῦ χρονικοῦ ἡ ὑποκειμένη ὡς βᾶσις τῆς μυθιστορίας δὲν εἶνε ἀμέτοχος σπουδαίων ἱστορικῶν ἀμφιβολιῶν, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἔργον τοῦ ποιη-

τοῦ δὲν ἦτο νὰ ἐμμείνη πιστὸς εἰς τὴν μεμαρτυρημένην ἱστορίαν, καὶ μάλιστα πολλῷ ὀλιγώτερον ἐπιτογχάνει τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐποχῆς ἐν τοῖς διαλόγοις καὶ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς σκηναῖς. Ἀλλ' αἱ διάφοραι διηγήσεις περιπλέκονται εἰς ἐνδιαφέρον ὕψος διασταυρουμένων δόλων, καθ' οὓς νικᾷ ὁ μάλιστα πάντων πολύμητις, ὁ ἄλλως οὐχὶ δυσμενῶς κρινόμενος Γοδεφρείδος ὁ Βιλαρδουῖνος, ἐπειδὴ ἡ μυθιστορία διηγεῖται τὴν κατάληψιν τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τῆς Ἀχαΐας ὑπὸ τοῦ Καμπανίτου τούτου βαρῶνου ὅστις ἔχει νὰ καταπαλαίσῃ τὸν μὲν μετὰ τὸν δέ, πρῶτον μὲν τὸν νόμιμον τοῦ θρόνου ἀπαιτητὴν, εἶτα δὲ τοὺς ἀμφιγνώμοντας προδότας εὐπατρίδας καὶ τέλος τοὺς ἀπλοϊκοὺς συνομότας, τοὺς ἐνθουσιῶντας φιλοπάτριδας. Ἀπίστευτον εἶνε ὁποῖων δόλων καὶ σκευωριῶν γίνεται ἐκατέρωθεν χρῆσις. Οἱ πανουργότατοι περὶ τὸ στήνειν εἰς ἄλλους παγίδας εἶνε ἀφ' ἐτέρου εὐπιστοὶ ὡς παιδία πρὸς τὰς πλεκτάνας ἄλλων τρίτων, ἕως τέλος ὁ ἄρχων, ὅστις ἀπὸ μακροῦ περιέβαλλε πάντας διὰ τῶν δικτύων του, ἔλκει τοὺς βρόχους καὶ συλλαμβάνει ἅπαντας ἐν αὐτοῖς. Ὡς εἰκὸς, ἡ πολιτικὴ αὕτη σκευωρία διασταυροῦται ὑπὸ ζωηροῦ θέματος ἐρωτικοῦ· δὲν λείπουν δὲ μεταμφιέσεις καὶ περιπλανήσεις, συνωμοταὶ καὶ προδοταί, μυστικαὶ κλίμακες, κρύπται ὑπόγειοι καὶ φάσματα νυκτερινά. Ἡ δὲ καταστροφὴ ἐπέρχεται διὰ σκηνῆς λαμπρᾶς, ἣτις οἶονεὶ μελοδραματικῶς συντεθειμένη, συνενώνει πάντα τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος περὶ τὸν νικηφόρον αὐθέντην.

Δυνάμεθα δὲ νὰ καλέσωμεν τὸ τέλος καταστροφὴν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ἡ προαγωγὴ τοῦ αὐθέντου εἶνε συγχρόνως ἡ ἀπώλεια τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας ἢ τοῦλάχιστον ἐλληνικῆς τινος συνομοσίης τεινούσης εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ χαρακτὴρ οὗτος εἶνε προφανῶς ἰδιαζόντως σπουδαῖος διὰ τὸν φιλόπατριν ποιητὴν, ἀλλ' ἴσα ἴσα ὑπὸ ταύτην τὴν ἐποψιν δύναται νὰ ὑποστῇ τὸ ἔργον αὐτοῦ βαρεῖας ἐπικρίσεις, οὐ μόνον ἱστορικῶς ἐξεταζόμενον. Στερεῖται πάσης βάσεως ἱστορικῆς ἢ μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων τῶν χρόνων εἰσαγωγὴ ἐθνικῆς τινος ἐλληνικῆς συνειδήσεως, ἣτις τρεφομένη ὑπὸ τῶν λαμπρῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος ἀντιτάσσεται κατὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ξένων καὶ ἐλπίζει νὰ ἰδρῦσῃ μετὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀπολύτρωσιν ἐλεύθερον ἐλληνικὸν κράτος. Καὶ δὲν λείπουν μὲν ἀπὸ τῆς μυθιστορίας ἀξιόλογα ὁμοιαλήθη μέρη, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἡ εἰκὼν ἀναποφεύκτως καθίσταται θολή καὶ οἱ χαρακτῆρες φαντασιώδεις. Ὁ ποιητὴς ἐφευρίσκει ἐθνικὸν τινα ἥρωα, εἰς ὃν δίδει τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τινι χρονικῷ ἀναφερομένου ὡς τυράννου Σπάρτης Λέοντος τοῦ Χαμαρέτου, ἀλλ' ὅστις περικοσμεῖται διὰ χαρακτηριστικῶν ἁτίνων ἀποτελοῦσιν αὐτὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἥρωα τοῦ ἡμετέρου αἵωνος καὶ ὅστις μάλιστα προδίδει ἀπαραγνώριστον οἰκογενειακὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ἥρωας ἐκείνους τῶν σαυτοσείων ποιήσεων. Εὐθὺς ἡ πρώτη παρουσίαις τοῦ Λέοντος, ὅστις ἐπὶ πέντε ἡμέρας ὑπερήσπισε μετὰ θάρρους ἡρώϊκου τὰ τεῖχη τῆς Σπάρτης κατὰ τῶν Φράγκων ὑποδαυλίζων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Σπάρτης

τὴν τελευταίον σπινθῆρα τῆς ἀρετῆς τῶν προγόνων, ἐνθυμίζει σπουδαίως τὴν ἐπὶ τὸ λογεῖον ἀνάδασιν ἡρώος δραματικοῦ. Πικρὰν δυσμένειαν δεικνύει κατὰ τινὰ ὑπὸ τῶν Φράγκων τελεσθέντα ἱπποδρομικὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν παρουσιάζεται ἐν τέλει ὡς μέλας ἀγνωστος ἱππότης, κατανικῶν τὴν τέχνην τοῦ ἀντιπάλου διὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως καὶ ὁρμῆς. «Τὰ χεῖλη μου ποτὲ δὲν ἐφεύσθησαν» λέγει καυχώμενος πρὸς τὴν ἐρωμένην Ἄνναν, κλανιζομένην μετὰ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ καὶ ἄλλου τινὸς ἐραστοῦ, τοῦ Γουλιέλμου Δελακρός, τοῦ χαρίεντος υἱοῦ τοῦ Κύρι τῶν Ἀθηναίων. Ἀνελύεται ὅλος εἰς σκέψεις περὶ τοῦ αἵσχους τῆς πατρίδος καὶ παραδίδεται εἰς πνιγερὰν ἀπελπισίαν. «Πῶς γὰρ μὴ εἶναι μέλαιναί αἱ ιδέαι μου ὅταν μέλαινα σκέπη θανάτου ἠπλώθῃ ἐπὶ τῆς πατρίδος μου; Πῶς γὰρ μὴ βυθίζεται ἡ ψυχὴ μου εἰς ἀθυμίαν, ὅταν βλέπω τὴν Ἑλλάδα βυθισθεῖσαν εἰς καταισχύνην, τὸν ἥλιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς σβεσθέντα διὰ παντός, τὸ ὄνομά της παραδεδωμένον εἰς ἐμπαιγμὸν τῶν ἐθνῶν! ὅταν τὴν βλέπω πτώμα περιυβριζόμενον ὑπὸ βαρβάρων, οἵτινες ποτὲ δὲν ἤκουσαν τὴν λαμπρὰν ἱστορίαν της, οὔτε δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὴν γλῶσσαν τῶν ἀθανάτων μνημείων της!» Ἀλλ' ἡ Ἄννα τὸν ἐνθαρρύνει καὶ πράγματι δὲ ἀναπτεροῦται, διοργανίζει συνωμοσίαν, ἀναθέτει τὰς ἐλπίδας τοῦ εἰς τὴν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Ἄννα εἶπε δι' αὐτὸν ἄγγελος καταπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα σώσῃ τὸν λαόν. «Ἐν νεύματί σου, ἐν μειδιάματί σου καὶ φλόξ θανάψεῃ εἰς τὰς καρδίας καὶ ἡρώισμός θὰ κατὰβῇ εἰς τὰ στήθη καὶ τὰ διασπαρμένα μέλη τῆς ἀρχαίας αὐτοκρατορίας θὰ συσσωματωθῶσιν εἰς ἐνότητα ἄρρηκτον καὶ θὰ ἀνεγείρωσι πάλιν τὸν ἱερὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἐκ τῶν ἐπιπλεόντων ναυαγίων αὐτοῦ». Ἐπειδὴ ἡ Ἄννα ὡς θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀρτίας πρέπει νὰ τείνῃ εἰς αὐτὸν, τὸν Πελοποννήσιον, τὴν χεῖρα, ἵνα οὕτως ἐπιτευχθῇ ἡ ἑνωσις τῶν δύο κυρίων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖνος δὲ εἶπε ὁ κρατὼν εἰς χεῖράς του πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον, καὶ εἰς τὴν φωνὴν του συνεδέθησαν πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι εἰς ἱερὸν σύνδεσμον. «Τῆς θαλάσσης τὸ κύμα ὑποσκάπτει πολλάκις τοὺς ἐδρακιότερους σκαπέλους... Οἱ ποιμένες τῶν κοιλάδων ἡμῶν δύνανται νὰ ἀνατρέψωσι τὸν ὑπερήφανον Γολιάθ, ἂν τοὺς ἐμψυχοῖ τῆς πατρίδος τὸ πνεῦμα. Εἰσὶν ὅλοι ὀρθοὶ καὶ Σταυροφορία κατὰ τῶν Σταυροφόρων εἶναι τὸ σύνθημά των.» «Ὅτε δὲ ἡ συνωμοσία τοῦ μωροῦ ὄνειροπόλου, ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ Πετραλείφας, ὁ πολύμητις δολοπλόκος τοῦ διηγήματος, ἀνακαλύπτεται καὶ ματαιοῦται, ὁ ὑφ' ἀπάντων πλανηθεὶς ἐνυπνιαστής βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος, ἀπευθύνων τὰς ὑστάτας αὐτοῦ λέξεις εἰς τὴν μετὰ τοῦ Γουλιέλμου Δελακρός συζευχθεῖσαν Ἄνναν. «Ἄννα, σ' εὐχαριστῶ... Πολλάκις εἶδον καθ' ὕπνον τὴν ἐλευθερίαν κατερχομένην ἐπ' ἐμέ ὑπὸ τὸ σχῆμά σου. Τὸ δάκρυ σου εἶναι ἡ Ἴρις, δι' ἧς ἐλευθέρῃ ἡ ψυχὴ μου ἀναπτεροῦται πρὸς τὸν οὐρανόν».

Ἐπιστρέφων νῦν ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν μετριοφρονά ἡμῶν Λουκῆν Λάραν, θὰ ἐννοήσῃ διὰ τίνος λόγον διεκρίναμεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων προδόντων

τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Αὐθέντῃ τοῦ Μωρέως εὐρίσκομεν ἔτι γνωρίσματα τινὰ τοῦ θεατρικοῦ, ὑπεροπτικοῦ ἡρωϊσμοῦ τοῦ θαυμάζοντος τὴν ἰδίαν πανωδυνίαν, ἀλλὰ ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν εἶνε τὸ ἐξῆς φορτικός, ὡς ἐν ταῖς μυθιστορίαις τῶν ἀδελφῶν Σούτσων, ἀλλ' εἶνε μᾶλλον περιορισμένος καὶ ἀποκεκομμένος τὰς ἀσχημοτάτας τῶν παραφυσάδων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ διηγήματι τοῦ Βικέλα ἐκλείπει τέλος· καὶ δὴ ἡ μυθιστορία αὕτη ὑποδεικνύει κυρίως τὴν ὁλοσχελῆ ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῶν ἰδανικῶν ἐκείνων, ἅτινα πηγάζοντα ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος ἦσαν ἔτι τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ γενεᾷ τοῦ 1830. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τῆς διηγήσεως, δίκην ἀναμνήσεων γέροντος ἀναπολοῦντος τὴν παρελθοῦσαν πρὸ πολλοῦ νεότητά του, ἔχει σημασίαν. Ἡ ἀναπόλησις τῆς ἐξεγέρσεως οὐδὲν ἔχει πλέον τὸ παθολογικόν, αὐτὸς ὁ χρόνος ἐκάθηρε τὰ πάθη. Ὁ ποιητὴς ζῇ ἐν τῇ πνευματικῇ ἐλευθερίᾳ, ἥτις ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἀγνὸν ἔργον τέχνης. Ἐν πλήρει ἐπιγνώσει καὶ ἐκ προθέσεως ἀποφεύγει τὸ θορυβῶδες καὶ ἡρωϊκὸν καὶ καταναγκάζει ἑαυτὸν εἰς τὸ νηφάλιον. Παραβάλλοντες τὴν Μοῦσαν τοῦ Βικέλα πρὸς τὸν Ἐξόριστον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου θὰ εὐρωμεν αὐτὴν ἡμέραν καὶ οἰκοκυρεμένην, ἣ δὲ διήγησις αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν Αὐθέντην τοῦ Μωρέως κατὰ τὴν τέχνην τῆς πλοκῆς καὶ τὸν πλοῦτον δράσεως ἐνδιαφερούσης. Ἀλλ' ἐν τῇ συγκινητικῇ αὐτῆς ἀπλότητι ἐμποιεῖ αἰσθησιν μείζονα καὶ ἡ καλοκαγαθία ὑφ' ἧς διαπνέεται μαρτυρεῖ περὶ μεγάλης τινὸς καὶ εὐχαρίστου προόδου. Καὶ δὲν πρέπει μὲν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ κυριώδει τάσει τῆς μυθιστορίας ταύτης ἀντικατοπτρίζεται ἡ τάσις ὅλης τῆς σημερινῆς γενεᾆς, ἀλλὰ σημαίνεται τι σπουδαῖον ἤδη, ὅτε ποιητὴς τις ἔχει τὸ θάρρος νὰ γείνη τὸ ὄργανον τρόπου τινὸς τοῦ σκέπτεσθαι, ὅστις σήμερον εἶνε κτῆμα μικρᾶς τινος, ὠριμωτέρας μειονότητος. Ἄν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες νεανίαι τοῦ 1820 ἐνεψυχοῦντο ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐργατικοῦ Λουκῆ Λάρα, οὐδὲμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἡμισέληνος θὰ ἐκυμάτιζεν ἔτι σήμερον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, οὐδὲ θὰ εἶχε κερδηθῇ ἀπὸ τῶν Ὀσμανῶν δι' ἀγῶνων καὶ θυσιῶν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἡ γενεὰ εἶχε τὸν ἴδιον αὐτῆς προορισμόν, ἡ δὲ σημερινὴ ἔχει ἄλλον. Οὐδὲ ὑπάρχει ὑπεράγαν μέγας κίνδυνος ἂν οἱ Ἕλληνες ἐγίνοντο λαὸς καρτερικὸς καὶ θεωρητικὸς. Διὰ τοῦτο ἔχει πληρέστατα δίκαιον ὁ ποιητὴς παριστάνων μεθ' ὧς πλείστης δυνάμεως τὴν ἀντίθεσιν κατὰ τῶν παλαιότερων ἐθνικῶν τάσεων, αἵτινες καὶ τὴν σήμερον ἔτι ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὸ ἔθνος παραπλανῶσαι αὐτὸ, καὶ κηρυσσόμενος καθόλου μόνον ὑπὲρ τοῦ ἀπερίττου ἡρωϊσμοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκῆ Λάρα κατὰ τὰς περιπλανήσεις του διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τεταραγμένης πατρίδος γενομένη παρατήρησις αὐτοῦ τῆς Ἑλλάδος μᾶς ἔφερον οἱ πλάνητες πόδες μας, πανταχοῦ εὐρομέν πολλοὺς ἄλλους πολὺ πλέον ἀξιοθρηνητοὺς ἡμῶν. Τοιαύτη τις ὁμολογία οὐδέποτε ἤθελε φύγει τὸ ἔρκος τῶν ὀδόντων τοῦ Λεάνδρου ἢ τοῦ Ἐξορίστου τοῦ 1831· ἐκεῖνοι ἀπ' ἐναντίας εἶχον

βαθύτατα ἐρριζωμένῃ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἐν ἑαυτοῖς συγκεντροῦται ἡ ὑψίστη δύνη καὶ θλίψις.

Ὁ ἔμπορος ὁ μετὰ τῆς ἡρεμίας καὶ ἀταραξίας τοῦ γήρους καταγράφων τὰς νεανικὰς αὐτοῦ ἀναμνήσεις δὲν ἀντιστρατεύεται μὲν οὐδαμοῦ ἀμέσως κατὰ τοῦ κενηγόρου καὶ βρενθυομένου ἡρώτημοῦ, ἀλλ' ὁμως σκοπεῖ προφανῶς νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ὡς κληρονομίαν ἄλλο τι ἰδεώδες οὐ συστατικὰ εἶναι ἐμπιστοσύνη εἰς τὸ μέλλον καὶ ὑποταγή εἰς τὸ ἀνήκουστον, πίστις ἐν τοῖς μικροῖς, ἐντιμὴς καὶ ἀδελφικὸς ἐργασίαι, ἀνάπτυξις τῆς παιδείας. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἄρα ἰδεώδες φιλόπατρι· ὁ δὲ ἀγαπῶν τοὺς Ἕλληνας καὶ πιστεύων εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτῶν μέλλον δὲν θὰ δυνήθῃ νὰ εὐχθῇ τι κάλλιον ἢ τὸ νὰ κατκτῇ δυνατόν ποτε τοιοῦτό τι ῥῆμα· ἡ ταχεῖα ἡθικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους διὰ τοῦ ἐξῆς παραδείγματος δύναται νὰ καταδειχθῇ προφανῶς, ὅτι ὡς αἱ ποιήσεις τῶν ἀδελφῶν Σούτσων ἐχαρὰκτῆρίζον τὴν τότε γενεάν οὕτω μετὰ πενήτηκοντα ἔτη ἡ μυθιστορία τοῦ Βικέλα ἐγένετο χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ.

(Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ τοῦ Wilhelm Lang).

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Μετὰ τὰ ἐν τῇ πρώτῃ μου ἐκθέσει¹ περιγραφέντα εὐρήματα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς περιόδου ταύτης, πρῶτον σπουδαῖον εὕρημα ἐγένετο περὶ τὰ μέσσα Φεβρουαρίου πλησίον τοῦ Παλοπείου. Ἐκεῖ δηλαδὴ εἰς βάθος ἡμίσεως περίπου μέτρου εὐρέθη ἀρχαίκα πωγωνοφόρος κεφαλὴ φυσικοῦ μεγέθους, φέρουσα κράνος καὶ οὖσα ἀπείκασμα πολεμιστοῦ ἢ ἀθλητοῦ, ὥσπερ ἐκ τῶν ὑποκειμενικῶν γνωρισμάτων τοῦ προσώπου ἀριδῆλως καταφαίνεται. Ὑπὸ τεχνικὴν ἐποφινδύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐν Μονάχῳ Αἰγινητικῇ ἀγάλματτα, καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητως ἔργον τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἥτοι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, διαφέρει ὁμως τούτων διὰ τὰ μαλακὰ καὶ εὐσαρκον αὐτῆς, ἀποτελοῦν ἄρα ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῆς Αἰγινικῆς Σχολῆς ἔργα. Ἀλλ' ὅχι μόνον ἕνεκα τῶν γνωρισμάτων τούτων ἀλλὰ καὶ ὡς τοσοῦτον ἀρχαῖκόν ἀπείκασμα προσώπου εἶναι σπουδαῖα καὶ μοναδική, τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Φερεκύδης» γνωστῆς κεφαλῆς τοῦ Μουσείου τῆς Μεδρείτης οὗτης πιθανῶς οὐχὶ ἀρχαϊκῆς, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει μεταγενεστέρως τῆς προκειμένης.

Ὀλίγας δὲ ἡμέρας ὑστερώτερον ἀνευρέθη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Παλαίστρας, ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἑδάφος, χαλκοῦν ἀρχαῖκόν ἀγκλματίον (ὑψ. 0, 15) παριστῶν γυμνὸν νεανίαν ἔχοντα τὰς χεῖρας προτεταμένας καὶ κραύοντα πιθανῶς

¹ Ἰδὲ φυλλάδιον «Παρνασσός» τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1880 σελ. 151.